2018-071

Archeologienota
Veurne Blauwe Nonnen

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

14-6-2018

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Veurne Pannestraat 3 (provincie West-Vlaanderen), gelegen binnen de afgebakende archeologische zone van de historische stadskern van Veurne, waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 300m² of meer bedraagt en de bodemingrepen groter zijn dan 100m², dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied is 4222m² groot en betreft een onregelmatig, min of meer L-vormig terrein dat zich tussen de Pannestraat in het zuiden en de Astridlaan in het noorden bevindt. Het betreft een voormalige kloostersite, met aan de zijde van de Pannestraat het hoofdgebouw (waarin zich drie kelders bevinden), met ten oosten daarvan en grenzend aan de Blauwe Nonnenstraat enkele bijgebouwen en stallingen. Het overgrote deel van het plangebied wordt echter ingenomen door een tuinzone waarin zich diverse bomen bevinden. Aan de achterzijde van het gebouw bevindt zich een met tegels verharde zone.

Het plangebied is gelegen in de stadskern van Veurne, op de locatie van het voormalige klooster van de Blauwe Zusters, die zich hier vestigden in 1850. De huidige gebouwen gaan terug tot 1821, maar herbergen ook nog oude elementen van twee 16de-eeuwse woningen. Cartografische bronnen vanaf midden 16de eeuw tonen steeds bebouwing langsheen de Pannestraat en de Zwarte Nonnenstraat, met daarachter steeds een tuinzone. Hoe de site er voordien uitzag, is op basis van historische bronnen niet te achterhalen. Er kan een hoog archeologisch potentieel toegekend worden aan het plangebied. Het is gelegen tussen de ringwalburg uit de 9de eeuw in het zuiden (de Pannestraat komt overeen met de begrenzing ervan) en de stadsversterking in het noorden. Deze structuren zijn ouder dan de 16de-eeuwse gebouwen en tonen aan dat het terrein een lange middeleeuwse geschiedenis kan herbergen. Dit werd reeds bevestigd door een uitgebreid proefsleuven en -putten onderzoek dat in 2010 in de tuinzone werd uitgevoerd. De oudste sporen die daarbij werden aangetroffen, dateerden uit de 12de eeuw. Verschillende bakstenen muurstructuren getuigen van een aanzienlijke bouwactiviteit in de 13de-14de eeuw. De opgetrokken structuren bleven er niet langer dan de 16de eeuw staan, waarna ze werden gesloopt. Op diverse locaties werd duidelijk dat het maaiveld in de loop der jaren herhaaldelijk is opgehoogd en vanaf de 16de-17de eeuw voornamelijk in gebruik was als tuinzone/landbouwland. Enkele afvoerkanaaltjes aangetroffen op geringe diepte duiden op een geringe bouwactiviteit in de 19de-20ste eeuw. Algemeen kunnen 3 archeologische niveaus worden onderscheiden (16de-17de eeuw, 13de-14de eeuw, moederbodem met oude sporen), met plaatselijk mogelijk een extra niveau (bvb. 19de-20ste eeuw).

De bestaande gebouwen worden omgevormd tot een hotel. De gehele tuinzone wordt afgegraven en er wordt een ondergrondse parkeergarage aangelegd, waarboven centraal in het plangebied een feestzaal wordt gebouwd, en aan de Astridlaan worden een aantal appartementen ingericht. De grootste verstoring vindt plaats in de tuinzone, waar tot 4,80m wordt afgegraven om de parkeergarage te realiseren. Rondom wordt voorafgaand een secanspalenwand aangelegd. De garage zal bereikbaar zijn via de Astridlaan. Enkele bijgebouwen in de zuidoostelijke hoek worden

afgebroken. Vervolgens wordt hier tot 1m diep afgegraven voor de nieuwe funderingen met schroefpalen. In de bestaande gebouwen die niet gesloopt worden, zullen de vloeren op het gelijkvloerse niveau uitgebroken worden om een nieuwe betonvloer plus isolatie en chape te plaatsen. Er kan hierbij uitgegaan worden van een algemene bodemingreep tot ca. 40cm onder het huidige loopniveau. De bestaande kelders blijven behouden. Aan de achtergevel van het hoofdgebouw worden net tussen deze achtergevel en de wand van de parkeergarage een septische en regenwaterput aangelegd. Algemeen genomen zullen er op quasi het volledige plangebied bodemingrepen plaatsvinden, zij het wisselend van diepte: tot 4,80m in de niet bebouwde tuinzone, tot 1,00m in de zuidoostelijke hoek, en tot 40cm in de te behouden gebouwen.

De reeds uitgevoerde archeologische prospectie heeft aangetoond dat er in de tuinzone een goedbewaarde archeologische site aanwezig is, met een complexe stratigrafie bestaande uit doorgaans 3 archeologische niveaus met sporen die teruggaan tot minstens de 12de eeuw. Door de aanleg van de geplande parkeergarage tot 3,80m diep in de tuinzone zal deze archeologische site volledig vernield worden.

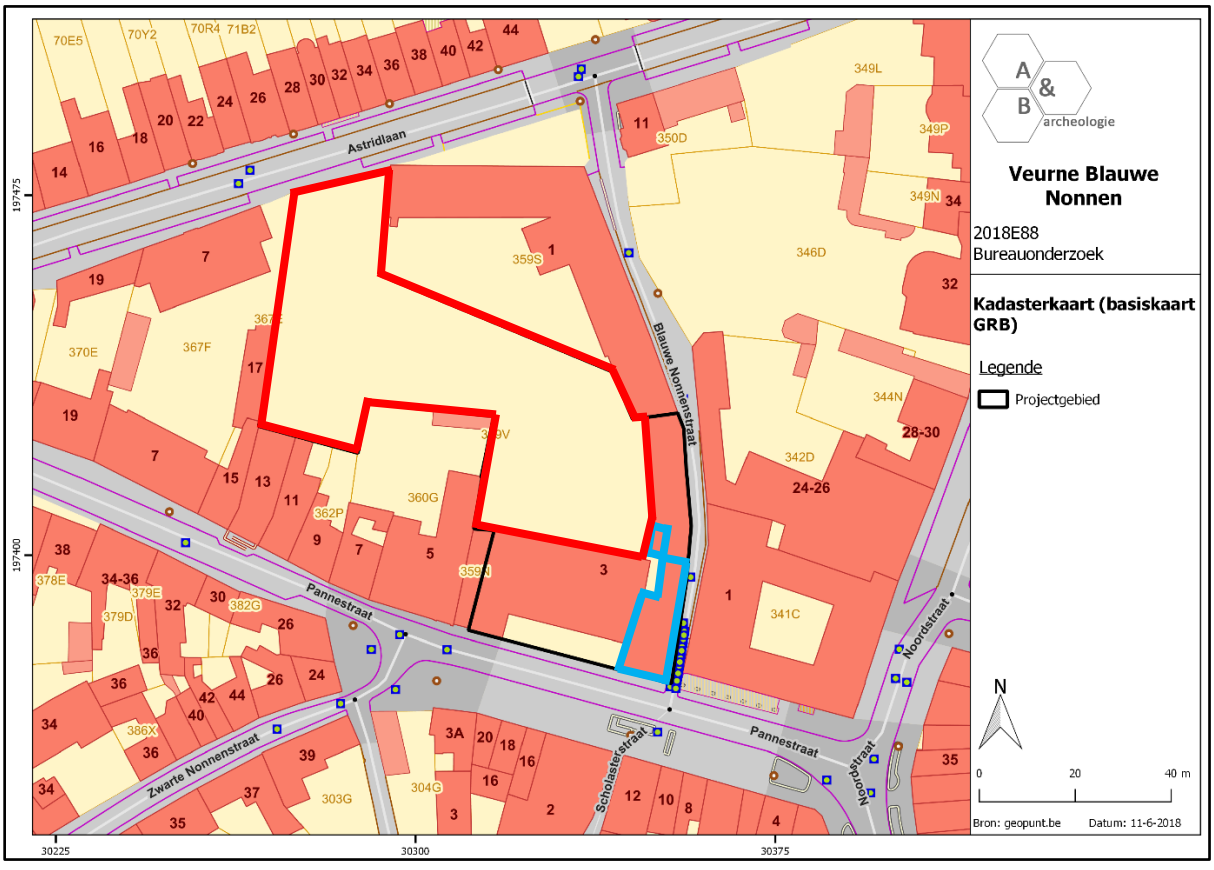
De bestaande gebouwen, die hoofdzakelijk dateren uit 1821, gaan deels terug op 16de-eeuwse gebouwen. Enkele gebouwen in de zuidoostelijke hoek van het plangebied zullen gesloopt worden, waarna er tot 1m diep wordt uitgegraven. In de ruimtes die behouden blijven wordt de vloer uitgebroken en heraangelegd, wat een verstoring tot ca. 40cm onder het vloerniveau inhoudt. De kans dat bij deze ingrepen relevante informatie over de 16de-eeuwse en eventueel oudere gebouwen wordt vernield, is zeer reëel.

Rekening houdend met de gekende historische en archeologische achtergrond van het plangebied en het feit dat behoud in situ niet mogelijk is, wordt geadviseerd om geen verder vooronderzoek uit te voeren, maar direct over te gaan tot een archeologische opgraving. Alle gegevens zijn voorhanden om een onderbouwd programma van maatregelen op te stellen voor dit vervolgonderzoek. Er kan met voldoende zekerheid een uitspraak gedaan worden over de aanwezigheid van archeologisch erfgoed, het kennispotentieel en de omgang daarmee. De opgraving zal ongetwijfeld relevante kennisvermeerdering genereren voor zowel de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de stad Veurne, waarvan de geschiedenis minstens teruggaat tot de 9de eeuw, als voor de ontwikkeling van de site zelf. Deze opgraving kan indien nodig gefaseerd gebeuren. De voorwaarden waaraan deze opgraving moet voldoen, worden hieronder voorgesteld in het programma van maatregelen.

2. Afbakening van de opgravingszone

Het gehele terrein, 4222m² groot, komt in aanmerking voor een archeologische opgraving. Deze opgraving kan in drie zones onderverdeeld worden.

- Zone 1:
  - ➔ Tuinzone, ca. 3100m²
  - ➔ Volledige stratigrafische opgraving tot op moederbodemniveau
- Zone 2:
  - ➔ Zuidoostelijke zone waar de gebouwen worden gesloopt, ca. 250m²
  - ➔ Stratigrafische opgraving tot op een diepte van 1,20m onder maaiveld (20cm onder de verstoringsdiepte)
- Zone 3:
  - ➔ Zone van de te behouden gebouwen waar de vloeren vernieuwd worden, ca. 850m²
  - ➔ Stratigrafische opgraving tot op een diepte van 0,60m onder maaiveld (20cm onder de verstoringsdiepte)

Figuur 1 Aanduiding van de 3 zones op het kadasterplan (bron: geopunt.be). Zone 1: rood omrand, zone 2: blauw omrand, zone 3: overige zones binnen de zwarte omlijning.

3. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om de archeologische restanten van dit deel van de stad Veurne in kaart te brengen en zodoende de middeleeuwse en latere evolutie van de site en de stad beter te leren kennen. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners van het plangebied gedurende hun gebruiksperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsontwikkeling van Veurne?
- Wat zeggen de aangetroffen sporen over het ontstaan/evolutie van de bebouwing op deze site?
- Zijn er sporen of structuren aangetroffen die gekoppeld kunnen worden aan de stadsversterkingen?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Vooraleer de opgraving kan starten, dienen er een aantal voorbereidende werken te gebeuren.

- Zone 1:
  - ➔ De opgraving op deze zone kan pas starten na het rooien van de bomen en eens de secanspalenwand is aangebracht.
- Zone 2:
  - ➔ De opgraving op deze zone kan pas starten na de sloop van de gebouwen en het veilig stutten van de aanpalende gebouwen die niet afgebroken worden. Bij de sloop worden de vloeren niet verwijderd.
- Zone 3:
  - ➔ De opgraving op deze zone kan pas starten eens de binnenruimten volledig zijn leeggehaald (meubilair e.d.).

Indien nodig, kan de opgraving gefaseerd gebeuren (bvb. zone 3 opgraven op moment van plaatsen van de secanspalenwand, vervolgens zone 1 opgraven, en na de sloop zone 2 opgraven).

Bij de opgraving van de diverse zones moeten verschillende zaken in acht genomen worden:

- Zone 1
  - ➔ Bij het rooien van de bomen moeten de stronken blijven staan, deze kunnen verwijderd worden tijdens de opgraving.
  - ➔ Behalve het plaatsen van de secanspalenwanden gebeuren er geen bodemingrepen in deze zone voorafgaand het uitvoeren van de opgraving.
  - ➔ Bij de opgraving komt een aanzienlijk grondverzet kijken. Er kan uitgegaan worden van een archeologisch pakket van gemiddeld 2m dik. Dit betekent een geschat volume grond van minstens 6200m³. De uitgegraven grond wordt opgestapeld binnen de opgravingszone en op geregelde tijdstippen afgevoerd van de site. Deze afvoer kan via de Astridlaan gebeuren.
  - ➔ Gezien de opgraving pas van start gaat eens de secanspalenwand is geplaatst, zullen er normaliter geen problemen zijn met grondwater.
  - ➔ Algemeen kan uitgegaan worden van een opgraving van 3 grotere archeologische niveaus. Plaatselijk kunnen er echter meerdere detailniveaus voorkomen.
- Zone 2
  - ➔ Indien er een risico is voor stabiliteitsproblemen, dan wordt een bufferstrook gehouden, die niet wordt opgegraven, langsheen de aangrenzende gebouwen die niet afgebroken worden.
  - ➔ De opgraving start met het manueel wegnemen van de huidige vloer, omdat de kans bestaat dat er relevante archeologische resten aanwezig zijn vlak onder de huidige tegels.
  - ➔ Eventuele sporen die worden aangetroffen vanaf een niveau van 1,20m onder maaiveld, worden niet opgegraven. Sporen die hoger worden aangetroffen en dieper doorlopen, worden echter wel volledig opgegraven voor zover de veiligheid dat toelaat. Na afwerking van deze zone, wordt het onderste niveau afgedekt met geotextiel,

waarboven een pakket van 20cm dik aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men een archeologische niveau nadert.

➔ De afvoer van de grond kan eventueel via de Pannestraat gebeuren; na afbraak van de panden komt is deze vrij bereikbaar voor kipwagens via de Pannestraat. De grond stockeren in de tuinzone is ook een optie, indien dat niet interfereert met de opgraving in zone 1.

➔ Algemeen kan uitgegaan worden van een opgraving van 2 à 3 grotere archeologische niveaus. Plaatselijk kunnen er echter meerdere detailniveaus voorkomen, zeker omdat er deze locatie een lange bewoningsgeschiedenis kent (bvb. opeenvolging van vloerniveaus).

- Zone 3

➔ De opgraving start met het manueel wegnemen van de huidige vloer, omdat de kans bestaat dat er relevante archeologische resten aanwezig zijn vlak onder de huidige tegels.

➔ Eventuele sporen die worden aangetroffen vanaf een niveau van 0,60m onder maaiveld, worden niet opgegraven. Sporen die hoger worden aangetroffen en dieper doorlopen, worden echter wel volledig opgegraven voor zover de veiligheid dat toelaat. Na afwerking van deze zone, wordt het onderste niveau afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket van 20cm dik aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men een archeologische niveau nadert.

➔ Gezien de beperkte bewegingsruimte en diepte van de uitgraving, zal de opgraving in deze zone grotendeels manueel gebeuren, eventueel met bijstand van een minigraver.

➔ De afvoer van de grond kan eventueel via containers gebeuren, die aan de voorzijde van het gebouw worden opgesteld. De grond stockeren in de tuinzone is ook een optie, indien dat niet interfereert met de opgraving in zone 1.

➔ Algemeen kan uitgegaan worden van een opgraving van 2 grotere archeologische niveaus. Plaatselijk kunnen er echter meerdere detailniveaus voorkomen, zeker omdat er deze locatie een lange bewoningsgeschiedenis kent (bvb. opeenvolging van vloerniveaus).

De opgraving in alle zones dient te voldoen aan de bepalingen en methodiek zoals opgenomen in de Code van Goede Praktijk. Het staat de veldwerkleider die de opgraving zal uitvoeren vrij om te bepalen of het aanleggen van de verschillende vlakken manueel of machinaal zal gebeuren. Hiermee wijt de techniek af van hetgeen beschreven staat in hoofdstuk 17 van de Code van Goede Praktijk versie 2.0, waarin wordt vermeld dat alle verdiepingen, behalve de afgraving tot het eerste opgravingsvlak, het verwijderen van puinpakketten en uniforme ophogingslagen, handmatig dienen te gebeuren. De keuze voor handmatig of machinaal afgraven is van meerdere componenten afhankelijk (aard en omvang van de sporen, bodemgesteldheid, weersomstandigheden, efficiëntie op het terrein, kosten-batenanalyse tussen tijdsinput en verwachte resultaten,…) en dient afgewogen te worden door de veldwerkleider tijdens het veldwerk.

De opgraving vindt plaats op een site met complexe stratigrafie. Er worden getracht minstens 1 lengte- en 1 breedteprofiel te bekomen van het plangebied. Indien nodig dient de erkende archeoloog een aardkundige in te schakelen om de ontstaansgeschiedenis van de site beter in kaart te kunnen brengen.

Het staat de uitvoerende erkende archeoloog vrij om de diverse zones onder te verdelen in verschillende werkputten; hierbij wordt er wel voor gezorgd dat het einddoel (volledige stratigrafische opgraving) behaald worden en dat bvb. profielbanken na registratie ook worden opgegraven.

Het opgravingsteam voorziet in afdoend materiaal (pompen, darmen, …) om de wateroverlast door middel van regenval tot een minimum te beperken. Gezien de installatie van een secanspalenwand in zone en de beperkte opgravingsdiepte in zones 2 en 3 zal het niet noodzakelijk zijn om grondwaterbemaling te installeren.

De staalname en conservatie gebeurt volgens de bepalingen zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. De staalname en de selectie welke stalen verder onderzocht dienen te worden, gebeurt met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Voorafgaand, tijdens en na het veldwerk overlegt de veldwerkleider met de betrokken natuurwetenschapper(s) en de conservator.

5. Criteria niet uitvoeren onderzoekshandelingen

Indien er omwille van nu nog ongekende redenen reeds recentere verstoringen aanwezig zijn binnen het projectgebied die dieper reiken dan -3m, dan moeten die zones niet verder onderzocht worden.

6. Schatting tijdsduur (indicatief)

- Veldwerk
  - ➔ Zone 1: 60 werkdagen voor een archeologisch team van 8 personen
  - ➔ Zone 2: 10 werkdagen voor een archeologisch team van 4 personen
  - ➔ Zone 3: 20 werkdagen voor een archeologisch team van 4 personen
- Voor de verwerking en rapportage wordt een termijn van 80 werkdagen geraamd voor 4 personen. Er moet rekening gehouden worden met een periode van stilstand op moment dat eventueel natuurwetenschappelijk onderzoek in uitvoering is.

7. Kostenraming op basis van de geraamde tijdsduur (excl. BTW, indicatief)

- Veldwerk archeologische opgraving (personeelskost archeologisch team, kosten graafkraan voor uitgraven grond): 300 000 euro
- Verwerking, assessment, rapportage (personeelskost archeologisch team): 120 000 euro
- Natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie: te verrekenen som van 40 000 euro
- Afvoer van de grond is niet inbegrepen in deze raming.

8. Gewenste competenties

- Het team moet bestaan uit 8 personen, waarvan minstens 4 archeologen
- De veldwerkleider heeft minstens 300 werkdagen ervaring met onderzoek op middeleeuwse stadskernsites.
- Minstens één van de teamleden is materiaaldeskundige op gebied van (post)middeleeuws aardewerk.
- De betrokken natuurwetenschapper en aardkundige dienen ervaring te hebben met onderzoek in stadscontexten.

9. Bewaring archeologisch ensemble

Gedurende het onderzoek worden de vondsten als geheel bewaard in een veilige, droge en klimaatsgeschikte omgeving. Na afronding van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble overgedragen aan de eigenaar.